

Heidi Kettunen

heidi.kettunen@otus.fi

Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasta

KOULUTUSVALINTAA TEKEMÄSSÄ – VALINNAN SELVYYS, LOPULLISUUS JA PÄÄTÖKSEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT ABITURIENTTIEN KOKEMANA

Artikkelissa tarkastellaan lukio-opintojaan päättävien nuorten näkemyksiä koulutusvalintojen tekemisestä aikana, jolloin konkreettinen koulutusvalintatilanne alkaa olla käsillä, eli viimeisen lukiovuoden syksyllä. Miten selvinä ja lopullisina koulutusvalintoja pidetään koulutusvalinnan ollessa akuutti? Entä millaiset tekijät tai tietolähteet näyttäytyvät merkityksellisinä jatko-opintojaan pohtivalle abiturientille? Artikkelin pohjautuu kyselyaineistoon, jonka Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus keräsi syksyllä 2011 Koulutusvalinnat kuntoon (KOUKKU) -hankkeessa. Kyselyllä selvitettiin muun muassa abiturienttien suunnitelmia jatko-opintoihin hakeutumisesta, suhtautumista opiskeluun ja tulevaisuuteen sekä mielikuvia erilaisista ammattikunnista. Kyselyn vastaajajoukko koostui kymmenen eri puolilla Suomea sijaitsevan lukion abiturienteista. Mukana oli kaksi lukiota Helsingistä, kaksi Espoosta, neljä Turusta ja kaksi Oulusta. Yksi lukio oli matemaattis-luonnontieteellisesti painottunut lukio ja muut yhdeksän lukiota olivat yleislukioita. Kysely lähetettiin yhteensä 1015 opiskelijalle, joista kyselyyn vastasi 607 opiskelijaa. Kyselyn vastausprosentiksi muodostui 59,8. Vastaajista 55,5 prosenttia oli tyttöjä (n=334) ja 44,5 prosenttia poikia (n=268).

Jatkokoulutukseen hakemisen selvyytys ja lopullisuus

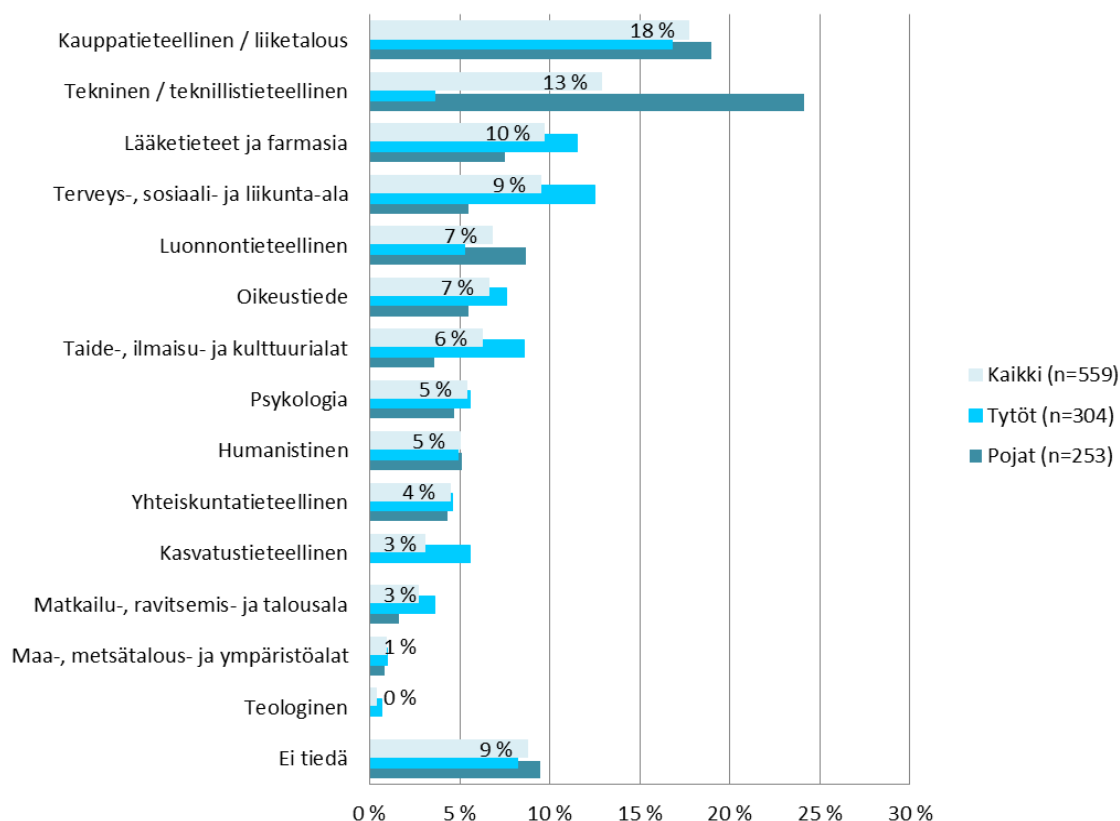
Tilastokeskuksen koulutukseen hakeutumista kuvaavan tilaston mukaan vuonna 2010 valmistui 32 700 uutta ylioppilasta, ja heistä 77 prosenttia hakeutui jatko-opintoihin (Tilastokeskus 2011). Myös tässä aineistossa jatko-opinnot kuuluivat kyselyyn vastanneiden lukiolaisten tulevaisuudensuunnitelmiin lähes poikkeuksetta, ja suurin osa vastaajista (77 %) suunnittelikin hakeutuvansa opiskelemaan heti nykyisen koulutuksen jälkeen. Noin viidennes vastaajista (22 %) aikoi pitää välivuoden ennen opiskelupaikan hakemista. Vain kahdeksan vastaajaa (1 %) ilmoitti, etteivät jatko-opinnot kuulu heidän tulevaisuudensuunnitelmiinsa ollenkaan.

Päätös koulutusvalinnasta oli kypsytynyt suurimmalla osalla vastaajista lukiokoulutuksen aikana: kaksi kolmesta vastaajasta (65 %) oli tehnyt päätöksen koulutukseen hakeutumisesta lukio-opintojen aikana. Jo ennen lukioon tuloa koulutusvalinnan oli tehnyt 14 prosenttia vastaajista. Omien kiinnostuksen kohteiden tai tulevaisuuden suunnitelmien ollessa vielä jäsentymättömiä voidaan päätöstä koulutukseen hakeutumisesta kuitenkin lykätä niin kauan kuin mahdollista. Tässä aineistossa epävarmuutta koulutusvalinnassa viimeisen lukiovuoden syksyllä esiintyi vielä viidenneksellä vastaajista (21 %). Nämä vastaajat aikoivat tehdä valintapäätöksensä vasta siinä vaiheessa, kun opiskelupaikkaa haetaan. Koulutusvalinnan selkiytymättömyys valinnan ajankohdan lähestyessä ei kuitenkaan ole tavatonta; esimerkiksi Vuorisen ja Valkosen (2005) korkeakoulutukseen hakemista, koulutukseen sijoittumista ja koulutusvalintojen pysyvyyttä käsittelevässä tutkimuksessa vastaajat olivat tehneet päätöksensä jatko-opintopaikkaan hakeutumisesta tyypillisimmin lukion tai ammatillisen koulutuksen viimeisenä opiskeluvuonna tai vasta koulutuksen päättymisen jälkeen (Vuorinen & Valkonen 2005, 24).

Vuorinen ja Valkonen (2005) esittävät oman tutkimuksensa perusteella, että vaikka toisen asteen koulutuksen päättyessä omasta alasta ei olisikaan vielä selvyttä ja alavalinnat vielä muovautuvat, on koulutustasotavoite useille selvä, eikä siitä ei olla valmiita tinkimään (Vuorinen & Valkonen 2005, 66). Tässä

aineistossa valinta koulutustason suhteen oli selvä yhdeksälle kymmenestä vastaajasta. Kyselyyn vastanneista abiturienteista lähes kaksi kolmasosaa (63 %) tähtäsi ensisijaisesti yliopistoon. Noin neljännes (24 %) puolestaan aikoi hakea ensisijaisesti ammattikorkeakouluun. Kyselyyn vastanneista abiturienteista ammatilliseen koulutukseen aikoivat hakea vain harvat, kolme prosenttia. Vastaajista 11 prosenttia ei osannut vielä sanoa hakemista edeltävänä syksynä, miltä koulutusasteelta aikoo hakea jatko-opiskelupaikkaa.

Kuviosta 1 nähdään, mille koulutusaloille ammattikorkeakouluun tai yliopistoon hakevat vastaajat ensisijaisesti tähtäsivät. Kyselyyn vastanneiden abiturienttien keskuudessa suosituimpia olivat kauppatieteellinen ala (18 %), teknillistieteellinen ala (13 %), sekä lääketieteellinen ala ja farmasia (10 %). Ammatilliseen koulutukseen hakevien ensisijaista hakukohdetta tiedusteltiin avokysymyksellä, ja vastauksissa (n=12) mainittiin ammatteja sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalta, tekniikan ja liikenteen alalta, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalta sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalta. Lisäksi kiinnostusta esiintyi poliisin koulutusta kohtaan (Poliisiammattikorkeakoulu). Kuviosta 1 voidaan tarkastella alakohdista kiinnostusta myös sukupuolen mukaan. Tiettyjen alojen kohdalla aineistosta on löydettävissä suuriakin eroja tyttöjen ja poikien ensisijaisessa kiinnostuksessa aloja kohtaan, ja niistä selkein on varsin perinteinen suhtautuminen teknillistieteelliseen alaan: tytöistä neljä prosenttia ja pojista 24 prosenttia aikoi ensisijaisesti hakeutua teknillistieteelliselle alalle. Myös luonnontieteellinen ala kiinnosti enemmän poikia kuin tyttöjä. Tyttöjen keskuudessa suosittuja aloja olivat puolestaan sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala, lääketiede, kasvatustieteet sekä taide-, ilmaisu- ja kulttuurialat.

Kuvio 1. Vastaajien hakeutuminen ammattikorkeakoulun tai yliopiston eri koulutusaloille (Mille koulutusaloille haluaisit ensisijaisesti?).

Kysyttäessä abiturienteilta heidän koulutusvalintaansa kuvaavasta päätöksenteosta voidaan niin ikään huomata, kuinka eri vaiheessa päätöksentekoprosessia abiturientit ovat jatko-opiskelupaikan hakemista

edeltävänä syksynä. Tarkasteltaessa koulutusvalintoihin liittyvää varmuutta hieman yli puolelle (54 %) kyselyyn vastanneista abiturienteista oli selvää, mitä he haluavat tulevaisuudessa opiskella. Noin neljännes vastaajista (26 %) taas koki koulutusvalintapäätöksensä vielä epäselväksi tässä vaiheessa.¹ Lähes puolet vastaajista (43 %) koki omaavansa vaihtoehtoja, joista on vaikeaa valita, toisaalta kolmannekselle vastaajista (33 %) vaihtoehtojen paljous ei tuottanut valinnan vaikeutta.²

Verrattaessa tyttöjen ja poikien näkemyksiä koulutusvalintapäätöksen selvydestä³ havaitaan, että pojat ovat hieman tietoisempia siitä, mitä he haluavat tulevaisuudessa opiskella⁴. Sekä tytöistä että pojista yli puolet on selvillä tulevaisuuden opiskelusuunnitelmistaan, mutta pojat ovat hieman varmempia päätöksestään kuin tytöt (56 % vs. 52 %). Lähes kolmannekselle tytöistä (31 %) ei ole vielä selvää, mitä he haluavat opiskella, kun taas pojista epätietoisia on viidennes (20 %). Vuorisen ja Valkosen (2005) tutkimuksessa taas tytöt olivat varmempia koulutusvalinnastaan kuin pojat – toisaalta tutkijat havaitsivat, ettei sukupuoli sinänsä selitä hakupäätöksen varmuutta, vaan varmuus on enemmänkin kytköksissä haettuun alaan. Tässäkin aineistossa suositut kauppatieteellinen ja lääketieteellinen olivat Vuorisen ja Valkosen tutkimuksessa niitä aloja, joille hakeneet olivat varmimpia koulutusvalinnastaan, kun taas teknillistieteelliselle alalle hakijat olivat kuitenkin epävarmempia valinnastaan (Vuorinen & Valkonen 2005, 27–28.) Tämän kyselyn aineistossa teknillistieteellinen ala kuuluu suosituimpiin myös valinnastaan varmojen hakijoiden keskuudessa; valintaansa selvänä pitävistä⁵ hakijoista 21 prosenttia aikoi ensisijaisesti kauppatieteelliselle alalle, 14 prosenttia lääketieteen ja farmasian alalle ja 13 prosenttia teknillistieteelliselle alalle.

Tavoitellun koulutustason mukaan tehdyssä vertailussa voidaan huomata, että varmimpia koulutusvalintapäätöksestään ovat yliopistoon pyrkijät⁶. Lähes kaksi kolmesta (64 %) yliopistoon ensisijaisesti hakevasta tietää, mitä haluaa tulevaisuudessa opiskella. Ammattikorkeakouluun hakijoista vajaa puolet (47 %) ja ammatilliseen koulutukseen hakijoista runsas puolet (53 %) on selvillä siitä, mitä haluaa opiskella. Myös Vuorisen ja Valkosen (2005) tutkimuksessa yliopistoon hakeneiden havaittiin olevan ammattikorkeakouluun hakeneita varmempia koulutusvalintapäätöksestään (Vuorinen & Valkonen 2005, 25–26).

Oman alan löytämiseen voi liittyä läheisesti ajatus myös koulutusvalinnan lopullisuudesta. Abiturientteja pyydettiin kyselyssä arvioimaan, kuinka lopullisena he pitävät kerran tehtyä koulutusvalintaa. Aineistossa koulutusvalinnan lopullisuus jakaa mielipiteitä varsin tasaisesti, vaikkakin hieman useammin koulu-

---

¹ Vastaajilta tiedusteltiin mielipidettä väittämään ”Minulle on selvää, mitä haluan opiskella”. Vastaajista 54 prosenttia vastasi olevansa samaa mieltä tai osittain samaa mieltä ja 26 prosenttia eri mieltä tai osittain eri mieltä väittämän kanssa. 21 prosenttia valitsi neutraalin vastausvaihtoehdon.

² Vastaajilta tiedusteltiin mielipidettä väittämään ”Minulla on vaihtoehtoja, joista on vaikea valita”. Vastaajista 44 prosenttia vastasi olevansa samaa mieltä tai osittain samaa mieltä ja 44 prosenttia eri mieltä tai osittain eri mieltä väittämän kanssa. 23 prosenttia valitsi neutraalin vastausvaihtoehdon.

³ Luokat ”eri mieltä” sekä ”osittain eri mieltä” yhdistettiin yhdeksi luokaksi ja ”samaa mieltä” sekä ”osittain samaa mieltä” toiseksi. Neutraali vaihtoehto ”ei samaa eikä eri mieltä” pysyi ennallaan. Neutraalin vaihtoehdon valitsi tytöistä 17 % ja pojista 24 %.

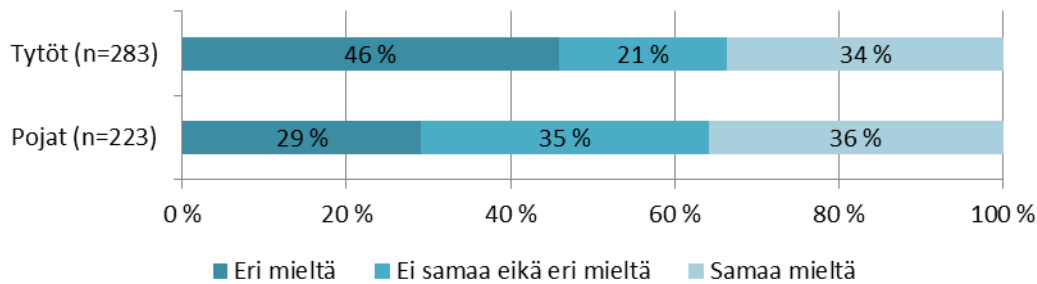
⁴ Ristiintaulukoinneissa yhteyksien välisten tilastollisten merkitsevyyksien testaamiseen käytettiin khiin neliö -testiä, $\chi^2 = 10,671$, $df=2$, $p=0,005$. Ero verrattavien ryhmien välillä on tilastollisesti merkitsevä.

⁵ Samaa tai erittäin samaa mieltä väittämän ”Minulle on selvää, mitä haluan opiskella” kanssa, $n=303$.

⁶ Analysissä aineistosta suodatettiin pois ne vastaajat, jotka eivät tienneet mihin jatko-opiskelupaikkaan he tähtäävät ensisijaisesti. Khiin neliö -testin mukaan ammattikorkeakouluun ja yliopistoon hakevien ryhmien välillä ero oli tilastollisesti merkitsevä, $\chi^2 = 11,347$, $df=2$, $p=0,003$. Ammatilliseen koulutukseen hakevien ryhmä jouduttiin jättämään pois analysistä pienen vastaajamäärän takia.

tusvalintaa ei pidetä lopullisena⁷. Vastaajista kolmannes (34 %) suhtautuu koulutusvalintaa lopullisena ratkaisuna, kun taas 40 prosenttia vastaajista ei pidä kerran tehtyä koulutusvalintaa lopullisena.

Tarkasteltaessa näkemyksiä koulutusvalinnan lopullisuudesta tarkemmin⁸ huomataan, että tytöt pitävät poikia harvemmin koulutusvalintaa lopullisena (kuvio 2)⁹. Ero tulee esille niiden vastaajien kohdalla, jotka ovat olleet eri mieltä koulutusvalinnan lopullisuutta kuvaavan väittämän kanssa. Tytöistä lähes puolet ei pidä koulutusvalintaa lopullisena, kun taas poikien keskuudessa vastaava osuus on vajaa kolmannes (46 % vs. 29 %). Pojat puolestaan ovat valinneet neutraalin vastausvaihtoehdon tyttöjä useammin.

Kuvio 2. Tyttöjen ja poikien näkemys koulutusvalinnan lopullisuudesta.

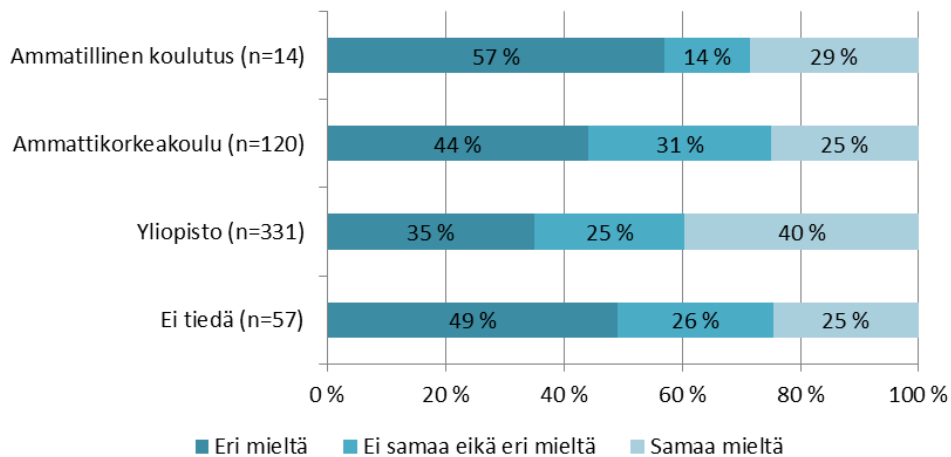
Eri koulutuksiin hakevien keskuudessa merkillepantavaa on, että yliopistoon hakevat vastaajat suhtautuvat koulutusvalintaan lopullisempina kuin muut vastaajat (kuvio 3). Yliopistoon hakijoista 40 prosenttia pitää kerran tehtyä koulutusvalintaa lopullisena, kun muista vastaajista noin neljännes on tätä mieltä. On tosin huomattava, että yliopistoon hakijoistakin kolmannes (35 %) ei pidä tehtyä koulutusvalintaa lopullisena. Aineistossa ammatillisen koulutukseen hakevien keskuudessa koulutusvalintaa pidetään kaikkein harvimminkin lopullisena. Aineistossa näiden vastaajien joukko on kuitenkin suhteellisen pieni, eikä sitä voitu ottaa mukaan tilastollisen merkitsevyyden testaamiseen.¹⁰

⁷ Vastaajilta tiedusteltiin mielipidettä väittämään ”Kerran tekemäni koulutusvalinta on mielestäni lopullinen”. Vastaajista 34 prosenttia vastasi olevansa samaa mieltä tai osittain samaa mieltä ja 40 prosenttia eri mieltä tai osittain eri mieltä väittämän kanssa. 26 prosenttia valitsi neutraalin vastausvaihtoehdon.

⁸ Luokat ”eri mieltä” sekä ”osittain eri mieltä” yhdistettiin yhdeksi luokaksi ja ”samaa mieltä” sekä ”osittain samaa mieltä” toiseksi. Neutraali vaihtoehto ”ei samaa eikä eri mieltä” pysyi ennallaan.

⁹ Ristiintaulukoinneissa yhteyksien välisten tilastollisten merkitsevyyksien testaamiseen käytettiin khiin neliö -testiä, $\chi^2 = 19,047$, $df=2$, $p < 0,001$. Ero verrattavien ryhmien välillä on tilastollisesti merkitsevä.

¹⁰ Ristiintaulukoinneissa yhteyksien välisten tilastollisten merkitsevyyksien testaamiseen käytettiin khiin neliö -testiä. Ammatilliseen koulutukseen hakevien ryhmä jouduttiin kuitenkin jättämään pois analyysistä pienen vastaajamäärän takia. Muiden ryhmien välillä erot olivat tilastollisesti merkitseviä, $\chi^2 = 14,010$, $df=6$, $p=0,030$.

Kuvio 3. Eri koulutuksiin hakeneiden näkemys koulutusvalinnan lopullisuudesta.

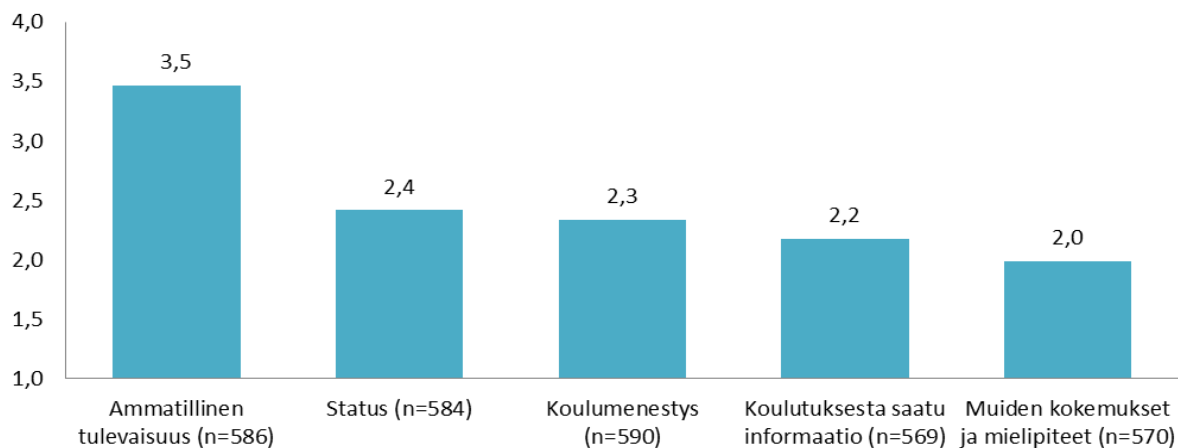
Koulutusvalinnan taustalla vaikuttavat tekijät

Abiturienteille suunnatussa kyselyssä koulutusvalintapäätökseen vaikuttavia tekijöitä kartoitettiin kahdella kysymyksellä, jotka sisälsivät yhteensä 34 erilaista lukiolaisen elämässä vaikuttavaa tekijää kuvaavaa osiota¹¹. Kysymyksistä saatavaa informaatiota tiivistettiin pääkomponenttianalyysillä, jonka avulla on mahdollista ryhmitellä eri osioita tutkittavaa ilmiötä kuvaaviksi kokonaisuuksiksi. Pääkomponenttien sisällöiksi valikoituvat sellaiset väittämät, joihin samat vastaajat ovat vastanneet samansuuntaisesti¹². Pääkomponenttianalyysin tuloksen perusteella muodostettiin viisi koulutusvalintapäätökseen vaikuttavia tekijöitä kuvaavaa summamuuttujaa (kuvio 4): *ammattillinen tulevaisuus*, *status*, *koulumenestys*, *koulutuksesta saatu informaatio* sekä *muiden kokemukset ja mielipiteet*.¹³

¹¹ Kuinka tärkeä merkitys seuraavilla tekijöillä on päätökseesi hakeutua opiskelemaan? / Kuinka tärkeä merkitys seuraavilla tiedonlähteillä on päätöksessäsi hakea valitsemaasi tai kiinnostavalta tuntuvaan oppilaitokseen/oppilaitoksiin? Kysymyksissä oli yhteensä 34 osiota, joiden merkitystä koulutusvalintapäätökseen vastaajat arvioivat asteikolla 1=ei tärkeä, 2=melko tärkeä, 3=tärkeä ja 4=erittäin tärkeä.

¹² Viiden pääkomponentin ratkaisuun valikoitui mukaan 30 muuttujaa (Kaiser-Mayer-Olkin -indeksin arvo (KMO) 0,847, Bartlettin sfäärisyystesti tulos $p < 0,001$, ratkaisun rotatoitu kokonaisselitysaste 57,7 %).

¹³ Cronbachin alfat: koulutuksesta saatu informaatio 0,896, muiden kokemukset ja mielipiteet 0,883, status 0,830, koulumenestys 0,735 ja ammatillinen tulevaisuus 0,623.

Kuvio 4. Erilaisten tekijöiden merkitys koulutusvalintaa koskevaan päätöksentekoon, kaikkien vastaajien vastausten keskiarvot (1 = ei tärkeä, 4 = erittäin tärkeä).

Kiinnostus opiskeltavaa alaa ja tulevaa työtä kohtaan vaikutti odotetusti eniten abiturienttien koulutusvalinnan taustalla. Kuten kuvio 4 nähdään, aineistossa selvästi tärkeimmäksi koulutusvalintaan vaikuttavaksi tekijäksi nousi *ammattillinen tulevaisuus* -summamuuttuja. Kyseinen summamuuttuja kuvaa mielenkiintoisten työtehtävien, alaa kohtaan koetun kiinnostuksen, ammattiin pätevöitymisen ja työllistymismahdollisuuksien merkitystä koulutusvalinnassa. Tulos on hyvin samansuuntainen kuin Vuorisen ja Valkosen (2003) tutkimuksessa, jonka mukaan kolme tärkeintä yksittäistä kouluvalinnan motiivia sekä yliopistoon että ammattikorkeakouluun hakijoiden keskuudessa olivat kiinnostus alaa kohtaan, mahdollisuus mielenkiintoiseen työhön sekä mahdollisuus käyttää omia lahjoja ja taipumuksia (Vuorinen & Valkonen 2003, 75–76).

Muiden koulutusvalintaan vaikuttavien tekijöiden kuvaavien summamuuttujien välillä ero on maltillisempi. Toiseksi eniten vastaajat painottivat omaa asemaa ja menestystä kuvaavia tekijöitä. *Status* -summamuuttuja kuvaa sitä, kuinka tärkeänä hakija pitää akateemisen koulutuksen tuomaa arvostusta, haetun alan tai koulutuksen arvostusta ja oppilaitoksen mainetta, oman sosiaalisen aseman paranemista sekä alan hyvää palkkausta. Myös Vuorisen ja Valkosen (2003) tutkimuksessa statusasemaan liittyvät syyt, kuten tasokas koulutus, hyvän ammatin saaminen, hyvä palkkataso ja etenemismahdollisuudet uralla nousivat tärkeimpien koulutusvalintaan vaikuttavien tekijöiden joukkoon (Vuorinen & Valkonen 2003, 77–79).

Kolmanneksi tärkeimmäksi koulutusvalintaan vaikuttavaksi tekijäksi aineistossa nousee *Koulumenestys* -summamuuttuja, jossa korostuu niin ikään yksilöllinen toimijuus. Summamuuttuja kuvaa yleisen koulumenestyksen merkitystä sekä matematiikan, fysiikan ja kemian opinnoissa pärjäämisen merkitystä.¹⁴

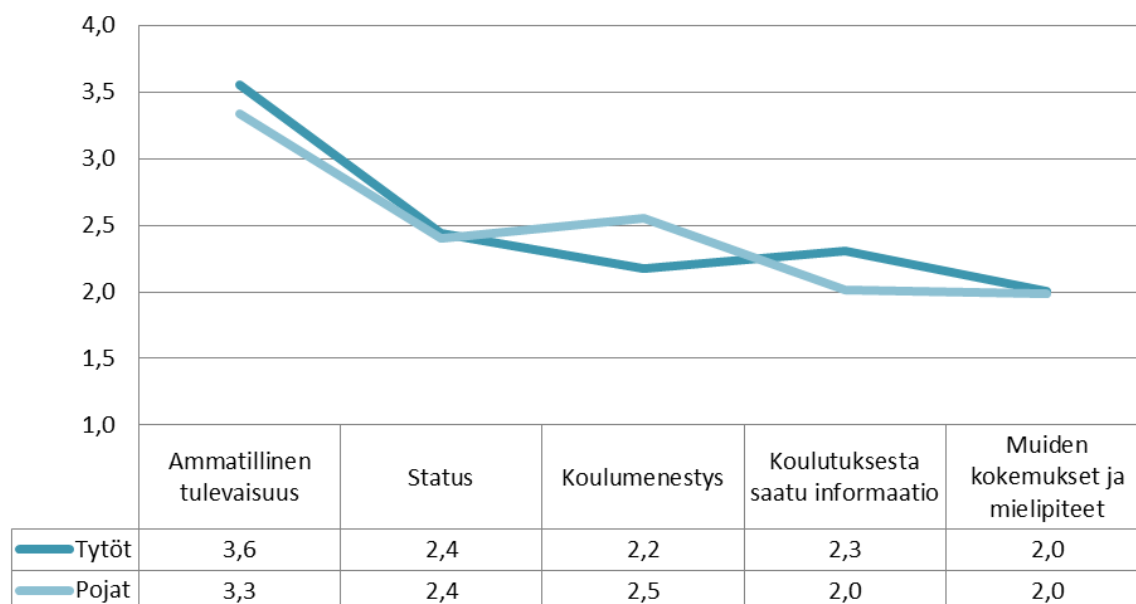
Aineistossa vastaajat arvioivat hakupäätökseen vaikuttavat ulkopuoliset toimijat ja tahot hieman vähemmän merkityksellisiksi kuin omat henkilökohtaiset kiinnostuksenkohteet ja tavoitteet. *Koulutuksesta saatu informaatio* -summamuuttuja kuvaa erilaisia formaaleja koulutusvalintapäätöksen tukena käytettäviä tietolähteitä, joita käytetään valintapäätöksen tukena. Formaalia tietoa koulutuksesta saadaan esimerkiksi lukion opinto-ohjaajilta ja opettajilta sekä mahdollisen jatko-opiskelupaikan aikaisemmilta opiskelijoilta. Lisäksi tietolähteinä toimivat oppilaitosten esitteet, opinto-oppaat ja internetsivut, oppilaitosvierailut sekä messut. Vaikka erilaisia formaaleja tietolähteitä ei pidettykään yhtä merkityksellisinä

¹⁴ Kyselystä ei saa tietoa suhtautumisesta koulumenestykseen muiden yksittäisten aineiden osalta.

tekijöinä päätöksenteon taustalla kuin henkilökohtaisia intressejä, on tärkeää, että tietoa hakemisesta ja hakukohteista on saatavilla; esimerkiksi Vuorisen ja Valkosen (2005) tutkimuksessa todettiin, että jälkikäteen tarkasteltuna opiskelijat kokivat usein hakuvaiheen ennakkotietonsa koulutuksen sisällöistä ja työhön sijoittumisesta riittämättöminä (Vuorinen & Valkonen 2005, 136).

Kyselyaineiston perusteella hakijan lähipiirillä nähdään olevan vähiten vaikutusta koulutusvalinnan tekemiseen. *Muiden kokemukset ja mielipiteet* -summamuuttujaan tiivistyy vanhempien, sisarusten, sukulaisten ja kavereiden vaikutus koulutusvalintapäätökseen. Myös Vuorisen ja Valkosen tulosten mukaan muiden suosittelemaa koulutusta ja perheenjäsenen saman alan koulutusta pidettiin vähemmän tärkeinä koulutusvalintapäätökseen vaikuttavina tekijöinä (Vuorinen & Valkonen 2003, 77).

Verrattaessa tyttöjen ja poikien suhtautumista erilaisiin koulutusvalintapäätökseen vaikuttaviin tekijöihin¹⁵ (kuvio 5) huomataan, että tyttöjen vastauksissa korostuu ammatillisen tulevaisuuden ja koulutuksesta saadun informaation merkitys koulutusvalinnan tekemisessä enemmän kuin pojilla. Suhtautumisessa koulutusvalintaan on havaittu eroja sukupuolten välillä myös Vuorisen ja Valkosen (2003) tutkimuksessa. Samoin kuin tässä aineistossa, naiset perustelivat hakupäätöstään miehiä useammin alan kiinnostavuudella (Vuorinen ja Valkonen 2003, 83). Kyselyaineistossa poikien vastauksissa koulumenestys puolestaan koetaan useammin tärkeäksi koulutusvalintaan vaikuttavaksi tekijäksi kuin tytöillä. Tulokseen vaikuttaa poikien korkeammat arviot matematiikan, fysiikan ja kemian merkityksestä koulutusvalintapäätöksessä. Yleisen koulumenestyksen arvottamisen suhteen taas tyttöjen ja poikien välillä ei ole eroa.¹⁶ Suhtautumisessa statuksen saamiseen tai muiden kokemusten ja mielipiteisiin ei tyttöjen ja poikien välillä ole eroa.

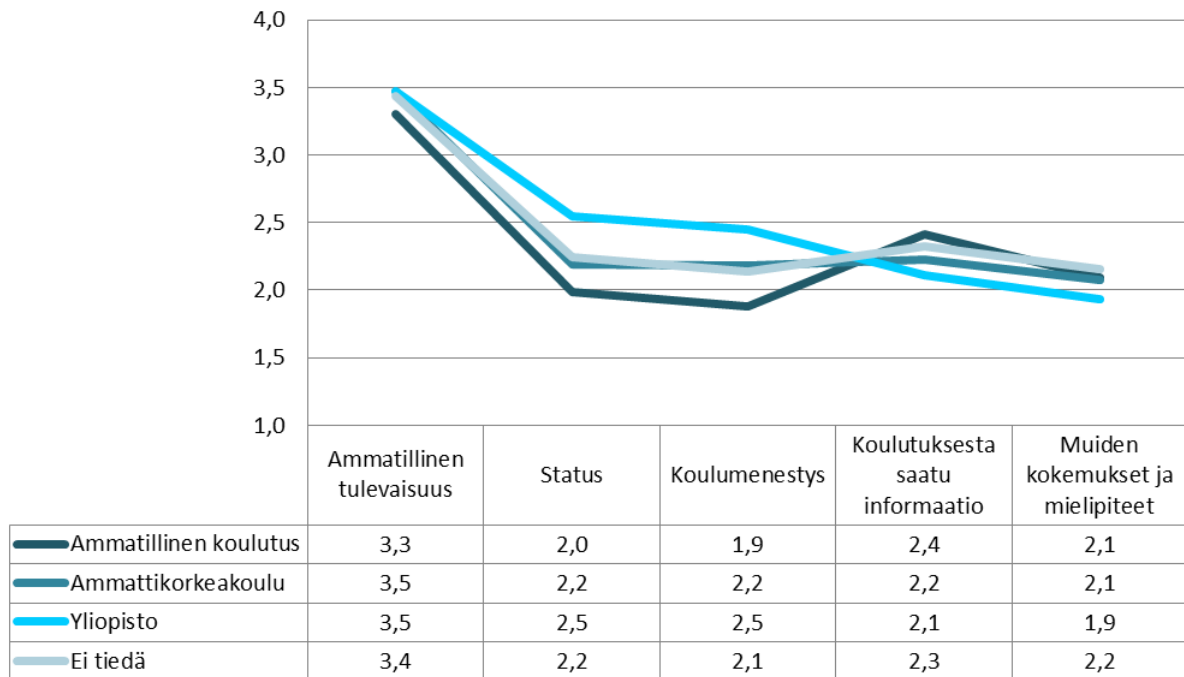
Kuvio 5. Erilaisten tekijöiden merkitys koulutusvalintaa koskevaan päätöksentekoon, vastaaja ryhmittäiset keskiarvot sukupuolen mukaan. (1 = ei tärkeä, 4 = erittäin tärkeä).¹⁷

¹⁵ T-testin mukaan tyttöjen ja poikien suhtautumisessa eri tekijöihin tilastollisesti merkitsevä ero ammatillisen tulevaisuuden ($t(497)=5,749$, $p<0,001$), koulumenestyksen ($t(530)=-5,858$, $p<0,001$) ja koulutuksesta saadun informaation ($t(565)=5,591$, $p<0,001$) kohdalla.

¹⁶ T-testin mukaan on tilastollisesti merkitsevä ero tyttöjen ja poikien matematiikan ($t(589)=-6,190$, $p<0,001$) ja fysiikan/kemian ($t(515)=-6,516$) menestyksessä. Keskiarvot: matematiikka tytöt 2,02 / pojat 2,53; fysiikka/kemia tytöt 1,59/pojat 2,16.

¹⁷ Tytöt $n=318-327$, pojat $n=246-261$.

Kuviossa 6 tarkastellaan, millä tavalla erilaiset koulutusvalintaan vaikuttavat tekijät painottuvat eri koulutuksiin hakevien vastauksissa¹⁸. Statuksen ja koulumenetyksen merkitykseen suhtaudutaan eri tavoin. Tilastollisesti merkitsevä ero on yliopistoon hakijoiden ja muiden vastaajien välillä; yliopistoon hakevat vastaajat pitävät statuksen ja koulumenestyksen merkitystä koulutusvalintapäätöksessä tärkeämpänä kuin muut vastaajat. Ammatillisen tulevaisuuden, koulutuksesta saatavan informaation sekä muiden kokemusten ja mielipiteiden merkityksen suhteen taas eri koulutuksiin hakevien suhtautumisessa ei ole eroa. Myös Vuorisen ja Valkosen (2003) tutkimuksessa yliopistoon hakevien keskuudessa koulutuksen statussytyt, kuten koulutuksen tasokkuus sekä alan palkkaus ja arvostus painottuivat enemmän kuin ammattikorkeakouluun hakijoilla (Vuorinen ja Valkonen 2003, 78–79).

Kuvio 6. *Erilaisten tekijöiden merkitys koulutusvalintaa koskevaan päätöksentekoon, vastaaja ryhmittäiset keskiarvot haettavan koulutuksen mukaan (1 = ei tärkeä, 4 = erittäin tärkeä).*¹⁹

¹⁸ Ryhmien välisiä eroja testattiin varianssianalyysillä. Ammatillisen tulevaisuuden, koulutuksesta saadun informaation sekä muiden kokemusten ja mielipiteiden kohdalla ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa ryhmien välillä. Statuksen ja koulumenestyksen suhteen varianssien samansuuruisuusoletus ei ollut voimassa, joten niiden tarkastelussa käytettiin Welchin ja Brown-Forsythen testejä, joiden mukaan ryhmien välillä on tilastollisesti merkitsevä ero ($p < 0,001$). Parittaisvertailuihin käytettiin Games-Howellin post hoc-testiä. Status-summamuuttujan kohdalla ero on tilastollisesti merkitsevä yliopistoon hakevien ja ammattikorkeakouluun hakevien välillä ($p < 0,001$) sekä yliopistoon hakevien ja epätietoisten hakijoiden välillä ($p = 0,002$). Koulumenestys-summamuuttujan kohdalla yliopistoon hakijat eroavat kaikista muista ryhmistä tilastollisesti merkitsevästi (yliopisto vs. ammatillinen koulutus $p = 0,021$, yliopisto vs. ammattikorkeakoulu $p = 0,002$, yliopisto vs. ei tiedä $p = 0,013$).

¹⁹ Ammatillinen koulutus $n = 14-15$, Ammattikorkeakoulu $n = 130-135$, Yliopisto $n = 344-357$, ei tiedä $n = 58-63$.

Määrätietoisia, harkittuja ja yksilöllisiä valintoja?

Keskustelu työurien pidentämisestä on käynyt viime aikoina hyvin vilkkaana. Eläkeiän nostamisen lisäksi keskusteluissa on ollut keskeisesti esillä opintojen keston lyhentäminen ja siten työmarkkinoille siirtymisen nopeuttaminen. Siirtymistä toiselta asteelta korkeakouluihin halutaan niin ikään nopeuttaa ja sujuvoittaa. Vallitsevat odotukset ripeästä ja tehokkaasta siirtymisestä jatko-opintojen pariin ja siitä työelämään voivat aiheuttaa kuitenkin lukionsa päättävälle nuorelle paineita opiskelupaikan valitsemisesta, kuten eräs kyselyyn vastanneista abiturienteista muotoilee: ”[on] liian suuri riski valita väärin ja se että koulutuspaikka ei kiinnosta! (47)”²⁰

Kiinnostavaa onkin, millaisena lukiolaiset itse näkevät omaa tulevaisuuttaan koskevan päätöksenteon.

Lukionsa päättävät abiturientit ovat tilanteessa, jossa täytyisi pystyä tekemään pitkälle omaan tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä. Viimeisen lukiovuoden syksyllä abiturienttien tilanteet koulutusvalinnan suhteen ovat vielä hyvin moninaisia. Osa on tiennyt tulevaisuudensuunnitelmansa varmasti jo lukioon tullessaan ja suurin osa tekee päätöksensä viimeistään lukion kuluessa. Monille lukiolaisista koulutusvalinta näyttäytyy varmana, selkeänä ja lopullisena, ja tietynlainen määrätietoisuus ohjaa valinnan tekemistä. Aineistossa varmimpia koulutusvalinnastaan olivat yliopistoon pyrkijät, he myös pitivät koulutusvalintaa useimmin lopullisena. Aineistossa kuitenkin vielä joka viides abiturientti aikoi tehdä hakupäätöksensä vasta samaan aikaan kun hakee opiskelupaikkaa. Hakupäätöksen tekemisen viivästyttäminen mahdollistaa omien vaihtoehtojen pitämisen avoimina mahdollisimman pitkään, mutta toisaalta tuolloin opiskelupaikkaa koskevaan tiedonhankintaan ja hakuprosessiin valmistautumiseen voi jäädä varsin vähän aikaa. Esimerkiksi Vuorisen ja Valkosen (2005) tutkimuksessa seuratut opiskelijat olivat vaihtaneet koulutusta yleisimmin siksi, ettei haettu koulutus ollut vastannut alkuperäisiä odotuksia – hakupäätös tiettyyn koulutukseen oli tehty riittämättömien tietojen (Vuorinen & Valkonen 2005, 133–137).

Koulutusvalinta koetaan yksilöllisenä prosessina, jossa päätöksenteon nähdään perustuvan ensisijaisesti yksilön henkilökohtaiseen kiinnostukseen, menestykseen ja tavoitteisiin. Erilaisten oman itsen ulkopuolella vaikuttavien tahojen merkitys näyttäytyy lukiolaisen näkökulmasta vähäisempänä koulutusvalintapäätöksen taustalla. Kyselyaineiston perusteella eniten koulutusvalintaan vaikuttaviksi tekijöiksi vastaajat tunnistivat omasta kiinnostuksesta, kunnianhimoista tai menestyksestä lähtöisin olevat tekijät, joita voidaan ajatella *yksilöllisinä valintaan vaikuttavina tekijöinä*. Aineistosta nousevat tulokset tukevat Inkinen (2013) huomiota siitä, kuinka koulutusvalintapäätöksen tekemisen ollessa juuri meneillään lukiolainen näkee koulutusvalinnan tekemisen olevan ensisijaisesti prosessi, jossa koulutusvalintaa työstetään yksilöllisesti omista lähtökohdista käsin (Inkinen 2013). Kyselyaineiston perusteella yksilön ympärillä *vaikuttavilla ulkoisilla tekijöillä*, tässä tapauksessa formaalilla tiedolla ja toisten kokemuksilla tai mielipiteillä, oli taas vähemmän merkitystä oman koulutusvalintapäätöksen taustalla. Koulutusvalinnan tekeminen kytkeytyy kuitenkin myös laajempaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen kehykseen, ja siinä kehyksessä koulutusvalintoja voidaan ajatella rajoitetun omaehtoisina. Valinnan tarkastelussa ajallisella ulottuvuudella on merkitystä tunnistettaessa koulutusvalintaan liittyviä vaikuttimia; esimerkiksi Vienon (2013) artikkelissa käytetyissä omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa koulutusvalintaansa jälkeenpäin pohdiskelevat opiskelijat tunnistivat yksilöllisten tavoitteiden ja kiinnostuksenkohteiden lisäksi myös ympäröivästä maailmasta tulevia moninaisia koulutusvalintaan vaikuttaneita tekijöitä ja tapahtumia (Vieno 2013).

Koulutusvalinnan tekemisen ollessa akuutti saattaa lukiolainen kuitenkin pitää valintapäätöksen tekemistä vain henkilökohtaisena hankkeenaan, eikä hän näe ulkoisia tietolähteitä tai toisten mielipiteitä niin merkittävänä tekijöinä koulutusvalinnan taustalla. Oma valinta koetaan vapaaksi ja yksilölliseksi, toisaalta yksinäiseksikin projektiksi (vrt. Vieno 2013). Nähdäänkö koulutusvalinta ideaalisesti yksilöllisenä päätöksentekona, jossa lukiolaisen kuuluukin tehdä itsenäisesti kauaskantoisia valintoja määrätietoisesti

---

²⁰ Lainausta on peräisin kyselyn avovastauksista.

ja harkitusti? Millaisia mahdollisuuksia koulutusvalintojen tekoon ajattelutapa tarjoaa tulevaisuuden-suunnitelmistaan vielä epävarmoille nuorille?

Lähteet

Inkinen, A. (2013) Lukiolaisten koulutusvalintojen toiveet ja tavoitteet. www.koukuun.fi.

Tilastokeskus (2011) Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutukseen hakeutuminen [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 19.6.2012]. www.stat.fi/til/khak/index.html

Vieno, A. (2013) itse raivattava tie – abiturienttien koulutusvalintojen haasteet ja ratkaisut. www.koukuun.fi.

Vuorinen, P. & Valkonen, S. (2003) Ammattikorkeakouluun vai yliopistoon? Korkeakoulutukseen hakeutumisen orientaatiot. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 18.

Vuorinen, P. & Valkonen, S. (2005) Ammattikorkeakoulu ja yliopisto yksilöllisten koulutustavoitteiden toteuttajina. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 25.